

Arabesk Melodileri: Türkiye Müzik Sahnesinde Bir Evrimin İzleri

Ertem UYMAZ | 0009-0008-5207-2299 | ertemuyamaz@gmail.com

Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji ABD., Mersin, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/04nqdw39>

Öz

Günümüz Türk müzik sahnesini derinlemesine şekillendiren bir akoron tınları, duygusal bir dokunuşla yüklüdür: Arabesk. Arabesk müzik, kendine özgü melodik dokusu ve hikâyeleriyle, Türkiye'nin müzikal panoramasında kendine sağlam bir yer edinmiştir. Ancak, bu müziğin kalbinde yatan evrim, sadece notaların değil, aynı zamanda toplumsal zeminin ve kültürel dönüşümlerin yankıdır. Bu çalışma, Arabesk müziğin doğuşundan günümüze uzanan zengin tarihini inceleyerek, bu müziğin Türk toplumu üzerindeki derin etkilerini anlamaya yönelik bir çaba sarf etmektedir. Arabesk, sadece bir müzik türü değil, aynı zamanda bir duygu ve ifade biçimidir. 1960'ların kırık dökük sokaklarında, 1970'lerin toplumsal çalkantılarında, 1980'lerin politik belirsizliklerinde ve 1990'ların kültürel çeşitlenmelerinde bu melodik ifade, Türk toplumunun kolektif hafızasını şekillendiren bir unsura dönüşmüştür. Bu makale, Arabesk müziğin her bir dönemdeki sesini, ruhunu ve anlamını açığa çıkararak, zaman içindeki evrimini adım adım izleyecektir. Günümüzde, Türk müzik sahnesi karmaşık bir harmoni içinde çeşitlenmekte ve evrim geçirmektedir. Arabesk, geçmişin dokusunu korurken, günümüzde yeni bir perspektif kazanarak modern bir tonaliteye bürünmüştür. Bu noktada, Arabesk müziğin çağdaş durumu, sadece geçmişin izlerini değil, aynı zamanda çağının ruhunu da taşımaktadır. Arabesk melodileri, hala toplumun derinliklerinde yankılanırken, aynı zamanda modern sesler ve tarzlarla da iç içedir. Özellikle dikkat çeken bir nokta, Arabesk müziğin günümüzde rap müzikle sıkça ilişkilendirilmesidir. İki müzik türü, birbirinden farklı gibi görünse de, sözlerdeki derinlik, toplumsal eleştiri ve duygusal yoğunluk gibi ortak temalar, bu müzik formlarını bir araya getirmektedir. Arabesk ve rap müziğin kesişim noktası, Türkiye'nin kültürel ve sosyal peyzajındaki değişen dinamiklere ayak uydurarak, genç kuşağın müzikal tercihlerinde ve ifadesinde önemli bir yer tutmaktadır. Bu makale, Arabesk müziğin günümüzdeki izlerini sürerken, aynı zamanda rap müzikle olan bu ilginç kesişim noktasını ele alacak ve Türk müzik sahnesindeki bu dinamik etkileşimin nasıl bir evrimin habercisi olduğunu keşfedecektir.

Anahtar Kelimeler

Arabesk Müzik, Popüler Kültür, Türk Müziği, Müzikal Evrim, Toplumsal Değişim.

Atf Bilgisi

UYMAZ, Ertem, "Arabesk Melodileri: Türkiye Müzik Sahnesinde Bir Evrimin İzleri". *TÜRKAV Kamu Yönetimi Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi* 4, sy. 1 (Haziran 2024): 231-252. <https://doi.org/10.5281/zenodo.12586253>

Arabesque Melodies: Traces of an Evolution in the Turkish Music Scene

Ertem UYMAZ | 0009-0008-5207-2299 | ertemuymaz@gmail.com

Mersin University, Institute of Social Sciences, Department of Sociology, Mersin, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/04nqdw39>

Abstract

The tones of a chord deeply shaping the contemporary Turkish music scene carry an emotional touch: Arabesque. Arabesque music has carved out a solid place for itself in Turkey's musical panorama with its unique melodic texture and narratives. However, the evolution at the heart of this music resonates not only in notes but also in the echoes of societal terrain and cultural transformations. This study endeavors to understand the profound effects of Arabesque music on Turkish society by examining its rich history from its inception to the present day. Arabesque is not just a music genre but also an emotion and a form of expression. In the broken streets of the 1960s, the societal upheavals of the 1970s, the political uncertainties of the 1980s, and the cultural diversifications of the 1990s, this melodic expression has transformed into an element shaping the collective memory of Turkish society. This article will reveal the sound, spirit, and meaning of Arabesque music in each era, tracing its evolution over time. In the present day, the Turkish music scene is diversifying and evolving within a complex harmony. While preserving the texture of the past, Arabesque has acquired a modern tonality, gaining a new perspective. At this point, the contemporary state of Arabesque music carries not only the traces of the past but also the spirit of its time. While Arabesque melodies still resonate in the depths of society, they are also intertwined with modern sounds and styles. A particularly noteworthy observation is the frequent association of Arabesque music with rap music today. Despite appearing different, these two music genres share common themes in lyrics such as depth, societal critique, and emotional intensity, bringing these musical forms together. The intersection of Arabesque and rap music adapts to the changing dynamics in Turkey's cultural and social landscape, holding a significant place in the musical preferences and expressions of the younger generation. This article, while tracing the traces of Arabesque music in the present day, will also explore this intriguing intersection with rap music, revealing how this dynamic interaction in the Turkish music scene is indicative of an evolution.

Keywords

Arabesque Music, Popular Culture, Turkish Music, Musical Evolution, Social Change.

Citation

UYMAZ, Ertem, "Arabesque Melodies: Traces of an Evolution in the Turkish Music Scene". *TURKAV Institute of Public Administration Journal of Social Sciences*, Volume 4, Issue 1, June 2024, pp. 231-252. <https://doi.org/10.5281/zenodo.12586253>

Giriş

Türk müziğinin derin vadilerinde, duygu dolu notaların ve içten sözlerin eşlik ettiği bir müzik türü olarak tanımlanan “arabesk,” geçmişten günümüze uzanan muazzam bir evrimin izlerini taşımaktadır. Türkiye’nin müzik sahnesinde, arabeskin tarihsel seyri adeta bir melodi gibi ilerlemiş, her dönemde kendine özgü bir üslup ve duygu evreni yaratmıştır. 1960’ların hüznünlü ezgilerinden 1990’ların derin ifadesine kadar, arabesk müzik, toplumsal değişimlere, bireysel duygusal dalgınlıklara ve sanatsal rüzgârlara bağlı olarak farklı bir yön almıştır. Sanatçılar, eserleriyle sadece melodik notalara değil, aynı zamanda toplumsal duyarlılıklara ve bireysel deneyimlere de tercümanlık yapmışlardır. Sanatçılarımızın bu dönemlere özgü eserleri, müziğin evrimindeki dönemeçleri yansıtan önemli örnekler sunmaktadır. Bir sosyal bilimci gözüyle arabesk müziği tanımlayacak olursak; içinden çıktığı toplumsal ve kültürel çevreye göre biçimlenmiş, tutarlı bir kuramsal dayanaktan yoksun, ezgi yönünden Arap müziğinden, çalgı yönünden de batı müziğinden esintiler taşıyan, önceleri taşradan başlamakla birlikte zamanla toplumun tüm kesimlerinden gelen yaygın bir dinleyici kitleye sahip, toplumumuza özgü bir türdür.¹

Arabesk müziğin doğuşu, toplumsal ve kültürel değişimlerin etkisi altında 1960’lı yıllarda gerçekleşti. Türk sanat müziği ile halk müziğinin etkileşim alanında filizlenen bu yeni tür, duygu yüklü sözleri ve hüznünlü melodileriyle bir toplumsal çılgılık gibi yankılandı. Bu dönemde müzik sahnesine adını altın harflerle yazdıran Orhan Gencebay ve Ferdi Tayfur gibi sanatçılar, arabesk müziğin ilk çıkışını temsil ettiler. 1960’lı yıllarda arabesk, melodik zenginliğiyle dinleyici kitesini genişletti. Bu dönemde, sanatçılar duygusal ifadelerini zengin enstrümantasyonlarla birleştirerek müziği sadece bir melodi değil, aynı zamanda bir duygusal deneyim haline getirdiler. Ferdi Tayfur’un “Ellerim Bomboş” gibi eserleri, bu dönemde arabeskin müzikal paletini genişleten örneklerden biriydi. 1970’lerde arabesk, sosyal meselelere daha fazla odaklanarak bir tür olarak derinleşti. Sanatçılar, sözlerinde aşkın yanı sıra toplumsal eleştirileri de barındıran eserlere imza attılar. Bu dönemde, Orhan Gencebay’ın “Dil Yarası” gibi şarkıları, arabeskin toplumsal bir dil haline gelmesinde önemli bir rol oynadı. Daha sonra teknolojik uyanış dönemine geçildi. 1980’lerde arabesk müzik, teknolojik gelişmelerin etkisiyle yeni bir döneme girdi. Elektronik enstrümanların yaygınlaşmasıyla birlikte, müziğin soundu modernleşti. Sezen Aksu’nun “Firuze” albümü gibi yapıtlar,

¹ Nazife Güngör, *Sosyokültürel Açıdan Arabesk Müzik*, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1993, s. 23.

arabeskin bu dönemdeki evrimini temsil eden önemli örneklerdi. 1990'ları modernleşme ve çeşitlenme dönemi olarak adlandırabiliriz. 1990'lar, arabesk müziğin çağdaş bir form kazanarak genç kuşakları etkilemeye devam ettiği bir dönemi simgeliyor. Bu dönemde, Aşkın Nur Yengi, Ebru Gündeş gibi sanatçılar, arabesk müziği pop elementleriyle birleştirerek türün sınırlarını genişlettiler. Günümüzde ise arabesk müzik; rap müziğiyle sıkça kucaklaşıyor. İki farklı müzik türü arasındaki bu ilginç etkileşim hem Türkiye'nin müzik sahnesinde hem de küresel ölçekte ilgi çekici bir konu haline geldi. Rap sanatçıları, arabesk melodilerini özgün tarzlarıyla birleştirerek yeni ve çeşitli bir müzikal sentez yaratıyorlar.

Toplumsal olayların ve toplumun beklentilerinin, yaşanmışlıklarının sanatın her türüne sirayet etmesi gibi müziğe de sirayet etmesi kaçınılmazdır. Arabesk müzik de, toplumun ilgisi, merakı, beklentisi ve toplumda yaşanan infialler ışığında dönemsel olarak değişimlere ve dönüşümlere uğramış ve nihayetinde günümüze kadar ulaşmıştır. Bununla beraber, arabesk, sadece müzikal perspektiften değerlendirilmemelidir. Toplumun müzikal ilgisini cezbeden arabesk müzik, popüler kültürün bir diğer ürünü olan sinema üzerinde de etki kurmuştur. 1970'lerden itibaren şan ve şöhrete kavuşan arabesk sanatçılarının toplumda bulduğu karşılık ve ilgi; popüler kültürün bir diğer ürünü olan sinemaya sirayet etmiş ve arabeskin şöhret sahibi sanatçıları -babaları, kralları- sinema filmlerinde de başrol olarak beyaz perdeye girmiştir. Popüler kültür ürünü olması her filmin adından zaten bellidir: çoğunlukla bu filmlerin isimleri, kasetleri satış patlamaları yaşayan sanatçıların albümlerinin ismidir. Arabesk müzik tarihsel yolculuğunda devlet tarafından da müdahale edilen bir müzik tarzı olmuştur. Arabeski yoz bir müzik tarzı olarak değerlendiren elit kesim, aşırı duygusal acı yükü olarak gören yöneten erk devlet, arabeske ket vurmak için çalışmalar yapmış, bir dönem direk devletin kurumu olan Kültür Bakanlığınca da arabeske alternatif müzik üretme çalışmaları yapılmıştır. Bununla birlikte arabesk müzik uzun bir süre devletin yayın organı olan TRT radyo ve televizyonlarında yasaklı kalmış ve TRT aracılığıyla halka arabeskin ulaşımı mümkün olmamıştır.

Günümüzde, arabesk müziğin rap müziğiyle kucaklaşması ise müzik sahnesinde çığır açan bir gelişmeye işaret etmektedir. İki farklı müzik türü arasındaki bu etkileşim, sadece seslerin değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel kodların kesişimini de beraberinde getirmiştir. Arabesk melodileri, sadece notalardan ibaret değil; aynı zamanda bir toplumun duygusal tarihini, sanatçıların bireysel yolculuklarını ve müziğin evrimine dair zamanın izlerini de taşıyan bir yolculuktur.

Arabesk Müziğin Doğuşu (1960'lar)

1960'lı yıllar, Türkiye'nin müzik sahnesinde önemli bir dönemeçtir ve bu dönemde ortaya çıkan arabesk müziği, Türk müzik geleneğini derinden

etkileyen bir fenomen olarak ortaya çıkmıştır. Arabesk müziğin doğuşu, o dönemin toplumsal ve kültürel dinamiklerine bağlı olarak şekillenmiştir. Hızla artan şehirleşme ve kırdan kente doğru yaşanan yüksek düzeyde göç, kent merkezleri etrafında gecekondulaşmaya sebep olmuş ve birçok imkândan mahrum yaşamakta olan gecekondulu mahalleleri doğmuştur. Hayatları iş kaygısı, parasızlık, düzensizlik içinde cereyan eden bir olgu ile süren bu insanların içlerinde buldukları duygusal durum, batı tarzında bir müzik ya da pop, rock gibi hareketli müziklerde değil, arabesk müzikte kendilerini bulmalarını sağlamıştır. Arabeskin sosyolojik olgu boyutuyla ortaya çıkmasını yalnızca hızlı ve çarpık kentleşmeden kaynaklanan varoş kültürüne bağlamak yanlış olacaktır. Bununla birlikte kaynağını öz kültüründen beslenen geleneksel yapısı da oluşturmaktadır. Özer'in de belirttiği şekilde arabesk olgusu o kültürel toplum algısı içerisinde hızlı ve çarpık kentleşme sonucu toplumda oluşan sıkıntı ve kedere karşı hem bir karşı koyuş hem de bu sorunlara karşı kendini şehir yaşantısına aitlik hissetmeme duygusu olarak göstermektedir.²

Özbek, arabeski; “*çevreye uyumsuzluğun, yabancılaşmanın müziğidir. Sadece bir müzik olayı olmayıp kente göç eden, kent ortamıyla uyum kuramamış, kentsel yaşantıya katılamamış olan kır kökenli nüfusun kültürünün bir ürünü*”³, Stokes ise “*şehir için şebirli bir müziktir. Yalnızlığa, kötü sona mahkum aşıkların, karışık ve çalkantılı duygu dünyalarını resmeder. Fakir göçmen işçilerin sömürüldüğü, kötü işlerde kullanıldığı, gün geçtikçe bozulan bir şehri tanımlar ve dinleyenleri, rakı doldurmaya, sigara yakmaya ve dünyaya kederlerini lanet okumaya götürür*”⁴ şeklinde tanımlar.

Türk müziği, geleneksel Türk sanat müziği ve halk müziğinin yanı sıra batı müziği etkileşiminde bir zenginlik barındırmaktadır. Ancak, 1960'lı yıllarda toplumsal değişimlerin ve modernleşme sürecinin hız kazanmasıyla birlikte, müzik sahnesinde yeni bir ifade biçimi arayışı başlamıştır. Anthony Giddens ‘*Modernliğin Sonuçları*’ adlı eserinde gelenek üzerine yorum yaparken “*bütünüyle durağan değildir, kültürel mirasını kendinden önce gelenlerden devralan her yeni kuşak tarafından yeniden icat*” şeklinde açıklamakta ve bu sebepten geleneklerin değişimlere çok fazla direnç göstermediklerinin altını çizmektedir.⁵ Yine aynı

² Nuri Paşa Özer, ‘Arabesk Kültürü Özelinde Orhan Gencebay’ın Rol Aldığı Rexona Reklamlarının İncelenmesi’, *Kritik İletişim Çalışmaları Dergisi*, 2020.

³ Meral Özbek, ‘Popüler Kültür ve Orhan Gencebay Arabeski’, İletişim Yayınları, İstanbul 1991, s. 15.

⁴ Martin Stokes, ‘Türkiye’de Arabesk Olayı’, İletişim Yayınları, İstanbul 1998, s. 17.

⁵ Anthony Giddens, ‘*Modernliğin Sonuçları*’, Çev: Ersin Kuşdil, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1998, s. 42.

eserde modernliğin yeni yaşam tarzlarını ortaya çıkardığını ve bu yaşam şekillerinin geleneksel toplum düzenden tarihte hiç rastlanmadık şekilde çekip ayırdığını, ayrıca geleneksellik de modernlik arasında bir süreklilik doğurduğunu söylemektedir.⁶ Modernleşme ile gelenek arasındaki bu gerilimli ilişki, Türkiye'nin kendine özgü modernleşme sürecinin çeşitli kültürel yansımalarından biri olan 'arabesk' müziğin ortaya çıkışını ve evrimini açıklar. Başlangıçta bir alt kültür olarak ortaya çıkan arabesk, zamanla geniş kitlelere yayılarak baskın bir popüler kültür fenomenine dönüşmüştür. Arabesk müzik, modernliğin getirdiği çatışmaların bir sonucu olarak popüler kültürün bir parçası haline gelmiştir. Özbudun'un ifadesiyle, "popüler kültür modern yaşamın bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır."⁷ gelenek üzerine yorum yaparken Arabesk müziğin doğuşu, bu dönemdeki toplumsal hüznün, ekonomik zorluklar ve göç gibi faktörlerle yakından ilişkilidir. Sanatçılar, duygusal bir derinlik ve içtenlikle söylenen şarkılarıyla, dinleyici kitlesinin yaşadığı güçlükleri yankılamış ve anlamışlardır. İlk arabesk sanatçıları arasında Orhan Gencebay ve Ferdi Tayfur gibi isimler, bu dönemin öncüleriydi. 1960'lı yıllarda arabesk müziğin karakteristik özellikleri belirginleşmeye başlamıştır. Melankolik melodiler, duygusal sözler ve geleneksel Türk müziği unsurlarının halk müziğiyle buluşması, arabesk müziğin temelini oluşturmuştur. Bu dönemde ortaya çıkan eserler, genellikle aşk, ayrılık, yalnızlık gibi temalara odaklanmış ve dinleyiciyi duygusal bir yolculuğa çıkarmıştır. Arabesk müziğin doğuşu, Türk müziğindeki geleneksel sınırları zorlayarak yeni bir ifade biçimi ortaya koymuş ve dinleyici kitlesinde güçlü bir bağ kurmuştur. Bu dönem, Türk müziğinin evrimsel bir dönemi olarak kabul edilir ve arabesk, Türkiye'nin müzik sahnesinde kalıcı bir iz bırakarak zaman içinde farklı dönemlere adapte olmuştur.

2.1. Türk Müziğindeki Bağlam

Arabesk müziğin doğuşu olan 1960'lı yıllarda Türk müziği, geleneksel Türk sanat müziği ve halk müziğinin yanı sıra batı müziği etkileşiminde bir karmaşa yaşıyordu. Özellikle 1960'lar, Türk müziğinin geçmişten gelen derin köklerini, toplumsal değişimlerle şekillenen bir dönem olarak ifade eder. Geleneksel Türk sanat müziği, Osmanlı İmparatorluğu'nun zengin müzik geleneğini devralmıştır. Makam yapıları, saz eserleri ve klasik besteler, Türk müziğini derin bir tarihsel bağlamda tutmuştur. Halk müziği ise, Anadolu'nun farklı coğrafyalarında ortaya çıkan çeşitli tınlar ve sözlerle zenginleşmiştir. Ancak, 1960'lı yıllarda Türkiye, siyasi ve toplumsal değişimlerle sarsılmaktaydı. Bu dönem, demokrasi talepleri, ekonomik zorluklar ve kültürel dönüşümle öne çıkmıştı. Türk müziği de bu değişimlere

⁶ Giddens, age, s. 14.

⁷ Sibel Özbudun, *Sınıf, Kültür, Kimlik Yazıları*, Ütopya Yayınları, Ankara 2010, s. 69.

ayak uydurmaya çalışıyor, yeni bir ifade biçimi arayışına giriyordu. Türk müziğindeki bu karmaşık bağlam, arabesk müziğin doğuşunu anlamamıza yardımcı olur. Arabesk, bu tarihsel geçiş dönemlerinde ortaya çıkarak, Türk müziğinin geleneksel ve modern unsurlarını birleştiren, toplumun içinden gelen bir ifade şekli olarak belirginleşmiştir. Bu bağlam içinde, Türk müziğinin genel dinamikleri, arabesk müziğin kendine özgü melodik ve duygusal yapısının temelinin atmasıdır.

2.2. İlk Arabesk Sanatçıları ve Temsil Ettikleri

Arabesk müziğin doğuşunu şekillendiren en önemli unsurlardan biri, 1960'lı yıllarda sahneye çıkan ve bu türü tanıtan ilk sanatçılardır. Bu sanatçılar hem müzikal yetenekleri hem de içselleştirdikleri duygusal anlatım tarzlarıyla, arabesk müziğin özgün kimliğini oluşturan temel figürlerdir. 1950'ler ve 1960'lı yılların başlarında, batılı müzik anlayışıyla besteler üretiliyor ve bu besteler halkta istenen ilgiyi ve karşılığı bulamıyordu. Çare batılı tarzda müziklerin sözlerinde Türkçeleştirme yapmakta arandı, nitekim bulunan bu çare fayda etmedi. Çünkü şarkıdaki sözlerde halk duygu ve düşüncelerini bulamıyordu. Türkçe sözlerden oluşan parçaların yabancı sanatçılara söylenmesi denendi, sonuç yine olumlu olmadı. Çünkü halk dinlediği şarkılarda sanatçısından sözlere kadar, kendine ait bir şeyler görmeyi bekliyordu. Bazı sanatçılar batı tarzı örnekleri taklit ederek bir Türk hafif müzik akımı başlattılar. Müzik bestecilerinin, müzisyenlerin ve özellikle de sanatçıları 'piyasada tutulacak şarkılar' üretmek için teşvik eden yapımcıların bu faaliyetleri bir süredir farklı tarzda müzikler gelişmesine zemin hazırlıyordu. Fecri Ebcioglu, Yaşar Güvenir gibi sanatçılar piyano eşliğinde besteler yaptılar. Bu besteler ilgi gördü görmesine ama toplumun üst sınıfının gidebildiği lüks gazinolar ve kibar lokallerin pek dışına taşamadı. Dolayısıyla bu tür de toplumun pek küçük bir azınlığı tarafından alıcı buldu. Bu deneme de istenilen sonuca ulaşmadı.

Sinan Subaşı, Adnan Varveren, Ahmet Sezgin, Orhan Gencebay gibi sanatçılar tarafından, Türk halk müziğinden, klasik Türk müziğinden, Arap müziğinden, batı müziğinden motifler taşıyan, sözleri içten, basit, anlaşılması kolay, müziği esnek, rahat, kısacası batıdan da doğudan da esintiler taşıyan ve piyasa müziği adı verilen bir müzik kondu ortaya. Sözü edilen müziğin büyük bir ilgiyle karşılanması üzerine Kerem Güney, Sevim Şengül, Şükran Ay, Abdullah Yüce, Nail Bayşu gibi sanatçıların bu yöne kaydığı gözlemlendi.⁸ Piyasa müziğinin biçim ve içeriğindeki basitliği ve yalınlığı, bu tarzın büyük bir ilgiyle karşılanmasını sağladı. Özellikle düşük eğitilmiş, dolayısıyla beğeni düzeyinde

⁸ Güngör,age, s. 118.

sanatsal bir anlam ve ölçek arayışına sahip olmayan toplum kesimleri arasında hızlıca yaygınlaştı. Bu tarzdaki bestelerin yazıldığı plaklar satış patlamaları yaptı.

Nazife Güngör, “*Sosyokültürel Açından Arabesk Müzik*” adlı kitabında arabesk müziğin doğuşunu şu şekilde anlatıyor:

“*Bu müziğin çok ilgi görmesi karşısında Suat Sayın, Ahmet Sezgin, Sinan Subaşı, Orhan Gencebay bu yönde daha yoğun bir çalışma içine girdiler. Özellikle o sıralarda müzik yaşamının sönük bir dönemini yaşamakta olan Ahmet Sezgin, söz ve müziğini Orhan Gencebay’ın yaptığı, ‘deryada bir salım yok’ adlı şarkıyla yeniden eskisinden de büyük bir üne kavuşunca, yıllardan beridir bir arayış içinde olan Gencebay için de yol açılmış oldu. Halkın nabzına verilmesi gereken şerbetin tadı anlaşılıyordu. Üslup belliydi, formül oluşmuştu. Geriye yalnızca onu bestelemek ve büyütme kalmaktaydı. Nitekim Gencebay da öyle yaptı. Kolları svadı, işe girişti. Yıl 1968, ‘deryada bir salım yok’un kopardığı gürültünün ardından ‘bir teselli ver’ ile Gencebay, kendisinin bile düşleyemediği ölçüde büyük bir ilgiyle karşılaştı. Ardından ‘sevenler mesut olmaz’ derken ‘başa gelen çekilir’ gibi parçalar geldi. Bu arada bu türün adı da konmuştu; ‘arabesk.’ Sonradan ‘dolmuş müziği, minibüs müziği’ gibi adlar da takılmıştır ama en çok oy alan ‘arabesk’tir.’”*

Arabesk müziğin ilk öncüsü, Orhan Gencebay olarak kabul edilir. İlk yerli arabesk şarkı 1964 tarihli Suat Sayın’ın “Sevmek Günah mı?” adlı eseri, ilk arabesk şarkıcı olarak da bu eseri okuyan Ahmet Sezgin olarak nitelendirilir. Ardından “Arabeskin Babaları” dönemi başlamış, ilk baba Orhan Gencebay, ikinci baba Ferdi Tayfur ve son baba da Müslüm Gürses olarak arabesk seven dinleyici kitlesinin hafızalarında yer bulmuştur. Onlar, halkın dışı vuramadığı duygularının ve iç isyanlarının sesi olmuşlardır.

3. 1970’ler: Fırtınaya Dönüşen Arabesk Rüzgârları

1970’li yıllar, Türkiye müzik sahnesinde arabesk müziğin gelişiminde bir dönüm noktasını temsil eder. Bu yıllarda, arabesk rüzgârları sadece romantik temalardan ziyade toplumsal eleştirinin önemli bir yansıması haline gelir. Sanatçılar, müziği sadece duygusal bir ifade aracı olarak değil, aynı zamanda toplumsal meselelere dair bir platform olarak kullanma eğilimindedirler. 1970’lerin arabesk müziği, duygu yüklü melodileriyle birlikte toplumsal hüznüleri, adaletsizlikleri ve zorlukları yansıtarak, bir fırtınaya dönüşmüştür. Bu dönem, arabesk müziğin sadece duygu ifadesi değil, aynı zamanda bir kültür ve toplum eleştirisi aracı olma yolunda önemli adımlar attığı bir evrimin izlerini taşır. Arabesk, belli bir Batılı müzik türünün değil, ama genel olarak Batı müziğinin, Türkiye’deki alt sınıfların müzik evrenine tercüme edilmesi sürecine işaret ediyordu. Arabeskçilerin yaptığına benzer kültürel çeviriler, Türkiye’de ilk kez yapılmalarına rağmen, Türkiye’den çok önce

⁹ Güngör, *age*, s. 119-120.

Beyrut ve Kahire gibi Arap dünyasının kültür-sanat merkezlerinde zaten yapılmıştı. Türk Arabeskçiler, Arap sanatçıların daha önce yapmış oldukları çevirileri temel alarak, benzer çevirileri Türk müzik evreninde yaptılar. Alt sınıfların müzik dünyasında mevcut olan her türlü ezgi, tema, ritim ve diğer müziksel öğeler arabesk üzerinden Batılı müziksel formlarla, tekniklerle ve enstrümanlarla buluştu, kaynaştı. Devletin eğitim kurumlarında on yıllar boyunca yapamadığını, arabeskçiler neredeyse on yılda başararak, Batı müziğini halka götürdü ve benimsetti. Öyle ki, elektrogitardan elektro bağlamaya, bateri dâhil her türlü vurmali çalgıdan keman ve diğer yaylılara, klarnet ve diğer üflemeli çalgılardan orkestra formlarına dek, eskiden halkın duyduğunda ve gördüğünde garipseyeceği, reddedeceği ne kadar Batılı müzik formu, tekniği, enstrümanı varsa, arabesk kazanında kaynayarak halka mal oldu, “bizden” oldu, meşrulaştı. Bütün müziksel çeviri olguları arasında arabesk, hiç şüphesiz, en yaygın, en popüler yeni tür oldu.

Orhan Gencebay ile başlayan arabesk rüzgârı, Ferdi Tayfur ve Müslüm Gürses’in de bu alanda çıkardığı kasetlerle bir hayli büyümüş, arabesk müzik toplumda bulduğu karşılığın zirvesine çıkmıştır. İbrahim Tatlıses, Gülden Karaböcek, Neşe Karaböcek, Selami Şahin, Ümit Besen, Gönül Akkor gibi sanatçılar arabesk müzik tarzında eserler piyasaya sürmüş ve 1970’ler arabesk müzik anlamında zirveyi görmüştür. 1970’lere damgasını vuran arabesk müzik, 1980’lerde de varlığını sürdürmüş, varoş müziği yaftası yakıştırıldığı kabağünü kırıp toplumsal bir fenomen olarak günümüze kadar gelmiştir.¹⁰ Arabesk müziğin toplum nezdinde yakaladığı bu itibar, birçok sanatçının da sonradan arabesk tarzında eserler icra etmesine vesile olmuştur. Sektör halini alan müzik piyasasında sanatçılar, toplumun beğenisini çekecek müzikleri sanatsal bir gayeden çok, müziği bir değişim değeri olan emtia olmasından dolayı üretme gayretindedirler. Yapımcılar da bu üretilen değerin, yeniden üretim ve tüketim bağlamında sürecini yönetmiş ve tüm sanat eserlerinde olduğu gibi müziğin de sanatsal bir form değil, pazardaki değişim değerine göre kıymetlendirilen bir emtia olması kaçınılmaz olmuştur.

“Başlangıçta alaycı bir şekilde Arabesk olarak adlandırılan bu melez müzik Türk, Batılı ve Arap unsurların karışımından oluşuyordu. Türkiye’de kültürün siyasallaşması göz önünde bulundurulduğunda Arabeskin kendiliğindenliği ve bağımsızlığı onu hem beğeni nesnesi olarak hem de siyaseten tartışmalı hale getirdi. Devlet tarafından kabul edilmiş müzikal normlara uygun olmadığı gerekçesiyle devlet televizyonlarında ve

¹⁰ Gökçe Kaan Demirkıran, ‘90’lı Yıllar Sonrası Bir Popüler Kültür Ürünü Olarak Arabesk Müziğin Değişimi Dönüşümü’, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2014, s. 61.

radıolarında yasaklanan arabesk müzik yine de 1970'lerin ortalarında kasetlerin ve kasetçaların yaygınlaşması ile birlikte sesini her yerde duyurdu"¹¹

3.1. Türk Sinemasındaki Arabesk Temsilinin Yükselişi

Arabesk müziğin Türk sinemasındaki temsili, müzik ile sinemanın özgün bir şekilde etkileşim içinde olduğu ve toplumsal dinamiklere müdahale etme yeteneği bulunan önemli bir dönemi işaret eder. 1970'li yılların ortalarından itibaren, Türk sineması arabesk müziğin etkisi altında büyük bir dönüşüm geçirmeye başladı. Bu dönemdeki filmlerde arabesk müziğin duygu yüklü melodileri ve toplumsal eleştirisi, sinemada da önemli bir yer buldu. Arabesk temsili, öncelikle film müziği olarak değil, film içindeki karakterlerin yaşam biçimi, duygusal durumları ve toplumsal sorunlara verdikleri tepkilerle birlikte kendini gösterdi. Filmlerdeki ana karakterler genellikle zorlu yaşam şartlarına karşı direnen, aşk acısı çeken, toplumsal dışlanmaya maruz kalan bireylerdi.

Arabesk şarkılarda kendini bulan ve çok yüksek bir ilgi gösteren halkın, film yapımcıları farkındaydı. Bir popüler kültür ürünü olan sinema, kendisine kazanç sağlayacak parlak fikri bulmuştu. Eğer arabesk şarkılar çok ilgi görüyorsa; bu şarkıların filmleri çekilerek sinemada gösterime sunulsa aynı ilgi elde edilecekti. Nitekim düşünüldüğü gibi de oldu. Piyasada plakları ve kasetleri satış patlaması yapan arabesk albümlerin adıyla çekilen sinema filmleri, gişe rekorları da kırdı. Ferdi Tayfur'un Çeşme ve Batan Güneş filmleri, Orhan Gencebay'ın Bir Teselli Ver ve Batsın Bu Dünya adı filmleri sinemalarda kapalı gişe oynadı. Ayrıca, arabesk müziğin sinemadaki temsili, Türkiye'nin o dönemdeki sosyal ve ekonomik gerçekliklerine de ayna tuttu. Kentleşme, göç, işsizlik gibi toplumsal meseleler, arabesk temsiliinde sıkça işlenen konulardı. Filmlerdeki karakterler, güçlü arabesk şarkıları eşliğinde bu zorluklarla baş etmeye çalışırken, izleyici de kendi gerçekliğiyle özdeşleşme şansı buldu. Türk sinemasındaki arabesk temsili, müzik ile sinemanın birleşimiyle ortaya çıkan özgün bir anlatı biçimi oluşturdu. Arabesk müziğin duygu dolu melodi ve sözleri, Türk sinemasının anlatılarını güçlendirdi ve izleyiciyi duygusal bir yolculuğa çıkardı. Bu dönemdeki filmler, arabesk müziğin toplumsal eleştirisi ve duygusal derinliğiyle birlikte Türkiye'nin kültürel ve toplumsal dokusunu etkileyen bir sanat eserleri koleksiyonu halini aldı.

Özellikle de arabesk müziğin kesin olarak varlığını kanıtlamaya başladığı 1968'ler sonrasında itibaren yapılan filmlerde çoğunlukla arabesk şarkıcıların başrolde oynatıldığı ve arabesk şarkıların filmde çok yoğun bir

¹¹ Carter V. Findley, *Modern Türkiye Tarihi*, Çev: Güneş Ayas, Timaş Yayınları, İstanbul 2017, s. 336.

biçimde işlenmeye başladığı görülmektedir. Hatta denebilir ki nasıl bir “Aşkın Gözyaşları”, bir “Avare”, bir “Leyla ve Mecnun” arabesk müziğin ilk tohumlarının atılmasında öncülük etmişlerse bir “Çilekeş”, bir “Batsın Bu Dünya”, “Beklenen Şarkı”, bir “Boynu Bükükler” de atılan o tohumların filizlenip dal budak salmasında hemen hemen aynı görevi üstlenmişlerdir.

Bununla birlikte 1970-1980 arasında çekilmiş olan arabesk sayısı 62 iken, gelişen teknolojinin etkisi sinema sektöründe de arabesk müzik etkisinin gelişerek devam etmesini sağlamış ve sadece 1981 yılında çekilen 72 filmin 33 tanesi arabesk olmuştur.¹²

4. 1980’ler: Modernleşme ve Politik Müdahale

1980’li yıllar, Türkiye’de müzik ve kültür sahnesinde önemli değişimlere sahne olan bir dönemi temsil eder. Bu dönem hem müzikte hem de toplumsal düzenin şekillenmesinde etkili olan politik müdahalelerin gölgesinde modernleşme çabalarının öne çıktığı bir zaman dilimidir. Arabesk müziği de bu dönemde, siyasi ve kültürel değişimlerin etkisi altında evrim geçirirken, politik müdahalelerin yarattığı yeni bir müzikal atmosferle şekillendi. 1980’li yılların başında gerçekleşen askeri darbe, Türkiye’nin sosyal ve kültürel dokusunda derin izler bıraktı. Bu dönemdeki politik müdahaleler, kültürel ifade biçimlerini etkiledi ve arabesk müziği de bu değişimden nasibini aldı. Devletin müzik sahnesine yönelik politikaları, arabesk müziği hem kısıtladı hem de dönüştürdü. Modernleşme çabaları, arabesk müziğin geleneksel yapısına karşı bir tepki olarak ortaya çıktı. Modern ve batılı unsurların arabesk müziği etkilemesiyle birlikte, yeni tarzlar ve enstrümantasyon teknikleri arabesk müziğin evrimine katkıda bulundu. Ancak, bu dönemde devletin müziği denetleme ve kontrol etme çabaları, arabesk müziğin ifade özgürlüğünü sınırladı. TRT’nin 1970’lerin başında yaşama geçirdiği Müzik Denetleme Kurulu, yayınlanacak tüm müzik yapıtları için bir onay mercii olmuştur ve bu durum özellikle popüler müzik türleri için Demokles’in Kılıcı’ndan farksızdır.¹³ Bu bağlamda, 1980’lerde arabesk müziği etkileyen politik müdahaleler, müziğin evrimini şekillendiren önemli bir faktör haline geldi. Modernleşme çabaları ve devletin kültür politikaları, arabesk müziği hem dönüştürdü hem de müzikal sınırlamalara maruz bıraktı. Bu dönem, Türkiye müzik sahnesinde arabesk müziğin politik atmosferin etkisi altında nasıl evrildiğini anlamak adına kritik bir dönemdir.

¹² Ayşenur Ethemoglu, ‘TR/ Türk Sineması’nda Arabesk Filmler Kuşağı: Nedir Bu Arabesk? *Doğuşu ve Serüveni*’, E.T: 17.12.2023.

¹³ Gülay Karşıcı, ‘Müzik Türlerine İdeolojik Yaklaşım: 1970-1990 Yılları Arasındaki TRT Sansürü’, *Folklor/Edebiyat Dergisi*, Cilt 16, Sayı 61, s. 172.

Devletin kültür politikaları, arabesk müziği geleneksel Türk müziği anlayışından farklı bir tarz olarak ele aldı. Arabesk müzik, toplumda olumsuz bir etki yaratabileceği gerekçesiyle sık sık sansüre uğradı. Bazı şarkı sözleri değiştirilirken, bazı sanatçılar hakkında kısıtlamalar getirildi. Bu durum, arabesk müziği icra eden sanatçıların ve bestecilerin ifade özgürlüğünü ciddi şekilde sınırladı. Diğer yandan, devletin kültür politikaları, arabesk müziği daha modern bir form kazanmaya yönlendirdi. Türk halk müziğinin etkisi altında gelişen arabesk, devletin estetik ve kültürel normlarına uymaya çalışarak farklı tınılara ve şarkı sözlerine evrildi. Devletin kültür politikalarının arabesk müziğe etkisi, sadece müzikal bir evrimi değil, aynı zamanda müziğin toplumsal rolünü de şekillendirdi. Sansür ve kısıtlamalara rağmen, arabesk müziği dinleyicilerle buluşturan sanatçılar, toplumsal meselelere dair mesajlarını şarkılarında ifade etmeye devam ettiler. Arabesk müziğin, toplumun alt sınıflarının sesi olma rolü, devlet politikalarının etkisi altında da devam etti.

Dönemin Kültür Bakanlığı da böyle bir yanlıgı içerisinde bulunmaktaydı. Bir hafif müzik sanatçısıyla (Esin Engin), müzik eğitiminden tümüyle yoksun bir arabesk sanatçısının (Hakkı Bulut) çabaları sonucu gerçekleştirilen ‘seven kıskanır’ adlı yine arabesk türü bir şarkıyla, toplumun alışla gelmiş arabesk müzik dinleme alışkanlığının önüne geçilmek istendi, bu yapılırken de şarkının türü yine arabesk, ama bu kez ‘acısı alınmış’ bir arabesk.¹⁴

4.1. 1980’lerde Teknolojik Gelişmelerin Arabesk Üzerindeki Rolü

1980’ler, müzik dünyasında teknolojik devrimin belirgin bir şekilde hissedildiği bir dönemi işaret eder. Arabesk müziği de bu dönemde, geleneksel yapılarından uzaklaşarak teknolojik yeniliklerin etkisi altında önemli bir evrim geçirdi. Elektronik enstrümanların ve kayıt teknolojilerinin gelişimi, arabesk müziğin ses dünyasını büyük ölçüde dönüştürdü. Bu dönemde, elektronik enstrümanların ve dijital kayıt tekniklerinin yaygınlaşması, arabesk müziğin aranjman ve prodüksiyon süreçlerini derinden etkiledi. Synthesizerlar, elektronik davul makineleri ve dijital kayıt donanımları, sanatçılara daha önce ulaşılamayan ses paletleri sunarak arabesk müziğin klasik yapısını genişletti. Bu teknolojik yenilikler, arabesk müziğin daha çağdaş ve modern bir kıvama bürünmesine olanak tanıdı. Ayrıca, 1980’lerin müzik dünyasında popüler olan müzik videoları da arabesk müziğin estetik dilini değiştirdi. Televizyon kanallarının müzik videolarına daha fazla yer vermesiyle birlikte, arabesk sanatçıları da görsel unsurları müziklerine entegre etmeye başladı. Bu, arabesk müziğin sadece ses dünyasını değil, aynı zamanda sahne performanslarını ve müzik videolarını da bir anlam ifade etme aracı olarak kullanmasına olanak sağladı. Bu teknolojik dönüşüm,

¹⁴ Güngör, *age*, s. 121.

arabesk müziğin dinamiklerini değiştirerek genç kuşaklara daha çekici gelmesine katkıda bulundu. 1980'lerdeki teknolojik yenilikler, arabesk müziği geleneksel kalıplarından çıkararak daha çağdaş bir form kazanmasına zemin hazırladı ve bu da müziğin evrim sürecinde önemli bir adımı temsil etti.

Türkiye'de 1970 yıllarından sonra başlayan müzik endüstrisinin gelişmesi, 1980'lerden sonra ithalat kapılarının yasal olarak açılmasıyla birlikte özellikle 1983 yıllarından itibaren Batı'da geliştirilen her yeni teknolojinin anında Türkiye'de kullanılmaya başlanması sürecini getirmiştir.¹⁵

Almanya'da gurbetçi olan Türk işçilerinin memlekete her ziyarete gelişlerinde yanlarında son çıkan yeni kasetçalardan getirmesi ve memlekette yaşayan akrabalarına bu yeni gelişen teknolojik aygıtları hediye etmeleri ile kaset çekmesi, çoğaltması da halk arasında kolaylaştığı gibi, sektörde atılımlar hız kazanarak yerli kaset şirketleri kurulur. Büyük ve teknolojik makineler ithal edilir. Toplu kayıttan sonra 1974'te stereoya, ardından 1980'li yıllarda 32 kanala geçişin getirdiği altyapı-üstyapı düzenlemeleri imkânı; günün popüler arabesk ve hafif Türk sanat müziği parçalarının 1983'ler sonrası ithal edilen elektronik klavye türleri ve ritm box eşliğinde çalınmasıyla ortaya çıkan Taverna türü...¹⁶

Taverna türü, teknolojinin çocuğu olan bir müzik türü olarak adlandırılabilir. Aslında bu türün benzer ilk örneklerini 1978 yılından başlayarak Ferdi Özbek vermiştir. Pişano eşliğinde bir piyanist şantör olarak ortaya çıkan Özbek, kendi besteleri de dâhil olmak üzere bir orkestra eşliğinde, pişano çalarak daha çok hafif müzik ağırlıklı şarkılar söylemektedir. Bu müziğin mekânı da genellikle pahalı lokanta ya da benzeri eğlence yerleridir. 1980'lerde piyanist şantör türü müzik Ümit Besen'le, daha çok arabesk türü parçaların söylenmesi ile bir değişiklik göstermiş ve orkestra kullanımını azalmıştır. Bugün taverna olarak bilinen tür ise, esas 1984-85 yıllarında yaygınlaşmıştır. Elektronik aletlerin kolayca ithali sonucu getirilen ve solistin çaldığı synthesizer ve ritm box ikilisi üzerine, özellikle arabesk şarkılardan ve solistine göre ayrıca Sanat Müziği ve Halk Müziği örneklerinden oluşan günün popüler şarkılarının çalınmasına dayanmaktadır. Yani biraz çalmasını bilen ve söyleyebilen herkesin yapabileceği, 'tek başına orkestra' olayına dayanan bu müzik, bugün bütün lokanta benzeri yerlerde icra edilebilecek ve evlerde bile kaydedilerek kaseti yapılabilecek kadar, kolay, ucuz ve karlı bir eğlence tarzı oluşturmuştur. Kasetlerde solistin, parça aralarında sanki bir lokantada bulunuluyormuş gibi takdim ve yorumlarda

¹⁵ Özbek, *age*, s. 123.

¹⁶ Özbek, *age*, s. 124.

bulunması olanağını da getiren taverna müziği, bu özellikleriyle yaygın bir tüketime sahiptir.¹⁷

5. 1990'lar: Arabesk Müzikte Çeşitlenme, Türk Sinemasındaki Arabesk Yansımaları

1990'lar, Türkiye müzik sahnesinde ve kültür alanında önemli bir döneme işaret ederken, arabesk müzik de bu süreçte derin bir evrim geçirmiştir. Bu dönemde arabesk müzik, çeşitlenme ve yeniden şekillenme süreçlerine girerken, aynı zamanda Türk sinemasında da etkileyici bir varlık gösterdi.

5.1. Arabesk Müziğin Çeşitlenme Süreci

1990'lı yıllar, Türkiye müzik sahnesinde arabesk müziğin evrimine yönelik bir dönemdir ve bu dönemde arabesk müziği karakterize eden çeşitlenme süreci, müzikal öğelerin, sözlerin ve temaların geniş bir yelpazede yayılmasına işaret etmektedir. Bu dönem, arabesk müziğin geleneksel kalıplarını aşarak, farklı müzik türleri, sosyal temalar ve modern seslerle entegrasyonunu içermiştir. Arabesk müziğin çeşitlenmesi, öncelikle müzikal kompozisyon ve enstrümantasyonun zenginleşmesiyle belirginleşir. Geleneksel orkestra anlayışı yerine, elektronik enstrümanların ve dijital kayıt tekniklerinin yaygınlaşması, arabesk müziğe daha modern bir ses dokusu katmıştır. Elektronik davul makineleri ve diğer dijital enstrümanlar, sanatçılara daha önce ulaşılamayan ses paletlerini sunarak arabesk müziğin müzikal çeşitliliğini artırmıştır. Söz konusu dönemde arabesk müziğin söz yazarlığı da önemli bir değişim yaşamıştır. Sanatçılar, sadece aşk ve ayrılık temalarını ele almaktan çıkarak, şarkılarında günlük hayata dair konulara da odaklanmışlardır.

1990'ların arabesk müziği, geniş bir müzikal spektrum içinde çeşitlenme eğilimine girdi. Bu dönemde arabesk, geleneksel kalıplarını genişleterek farklı müzik türleri ve etkileri içine entegre etti. Rock, pop, elektronik ve hatta rap gibi farklı müzikal öğeler, arabesk müziğin yeni bir ifade biçimi bulmasına olanak tanıdı. Sanatçılar, geleneksel arabesk öğelerini modern seslerle birleştirerek dinleyici kitlesini genişletti ve müziği daha genç ve çeşitli bir kitleye hitap eder hale getirdi.

Çeşitlenme süreci aynı zamanda arabesk müziğin içsel dinamiklerinde de bir değişim yaratmıştır. Geleneksel temaların yanı sıra, sanatçılar müziklerinde politik, sosyal ve kültürel içeriklere daha fazla yer vermiştir. Bu, dinleyicilerle daha güçlü bir bağ kurmayı ve müziği sadece bireysel ifadenin ötesinde, toplumsal bir ayna olarak kullanmayı amaçlamıştır. Arabesk müziğin çeşitlenmesi, genç kuşaklar üzerinde de belirgin bir etki bırakmıştır. Geleneksel kalıplardan uzaklaşan arabesk, genç dinleyicilere daha çekici ve

¹⁷ Özbek, *age*, s. 126.

anlaşılır gelmeye başlamıştır. Bu dönemdeki sanatçılar, genç kuşakların günlük yaşantısına, sorunlarına ve duygusal dünyasına odaklanarak müziği onlarla daha derin bir bağ kuracak şekilde tasarlamışlardır. 1990'lı yıllarda arabesk müziğin çeşitlenme süreci, sadece müzikal bir evrimi değil, aynı zamanda Türkiye'nin sosyal, kültürel ve politik gerçekliğiyle entegre bir sanat formuna dönüşümünü temsil etmektedir. Bu dönem, arabesk müziğin klasik kalıplarını aşarak geniş bir müzikal yelpazede varlık göstermesini ve Türkiye'nin toplumsal çeşitliliğini yansıtmalarını sağlayan önemli bir dönemdir.

5.2. Arabeskin Büyüsü Televizyona Yansıdı

Arabesk müziğin çeşitlenmesi, 1970 ve 1980'lerde Türk sinemasında etkileyici bir iz bıraktığı gibi, 1990'larda da televizyon kanallarında gösterime giren dizilerde de etkisini göstermiştir. Görsel yapımlarda arabesk müziğin etkisi, karakterlerin duygusal dünyasını yansıtmak ve toplumsal gerçekliklere dokunmak adına sıkça kullanıldı. Arabesk şarkıları, film ve dizi sahnelerini güçlendiren bir atmosfer oluşturarak izleyiciye duygusal bir deneyim sunma işlevini üstlendi. Bu dönemdeki film ve diziler, arabesk müziğin sadece bir müzik türü olmanın ötesine geçerek Türk dizi sektörünün önemli bir estetik öğesi haline gelmesine katkıda bulundu. Bu dönemde yıldızı parlayan İbrahim Erkal, "Canısı" parçasıyla şöhrete kavuştu. Aynı parçasının adıyla bu sefer bir dizi çekimi yapıldı. Yirmialtı bölümden oluşan "Canısı" dizisiyle arabesk müziği sanatçısı İbrahim Erkal, şöhretini daha da ileriye taşıdı.

Arabesk her ne kadar gelişen teknolojinin etkisiyle üretim ve yayım noktasında çok fazla yol kat etmiş ise de arabeskin o halk içinden olan görüntüsü asla kaybolmamıştır. Arabesk şarkıların büyük çoğunluğunda, arabesk sinema filmi ya da dizilerin hemen hemen tamamında imkânsız bir aşk, terk eden bir sevgili, yoksul bir seven delikanlı motifleri işlenmeye devam etmiştir.

6. Günümüz: Arabesk ve Rap Müziği İlişkisi

Günümüzde müzik sahnesi, farklı türlerin organik bir şekilde bir araya gelerek yeni ve çeşitli ses paletleri oluşturduğu bir döneme tanıklık etmektedir. Bu çeşitlilik, müzik türlerinin kendi geleneksel sınırlarını zorlayarak, türler arası etkileşimleri ve iş birliklerini beraberinde getirmiştir. Arabesk ve rap müziği, Türkiye'nin müzik sahnesinde farklı kökene sahip olmalarına rağmen, günümüzde giderek artan bir şekilde bir araya gelerek ilginç bir müzikal sentez oluşturmuştur. Arabesk ve rap müziğin ortak noktalarını keşfetmek, Türkiye'nin müzikal zenginliğini daha iyi anlamamıza ve günümüzdeki müzikal peyzajın karmaşıklığını değerlendirmemize olanak tanıyacaktır.

6.1. Bir Alt Kültür Manifestosu

Rap müziği, kökenini 1970'lerin sonlarına, Bronx, New York'un kalabalık sokaklarında bulunan siyah ve Latin gençlik alt kültürlerinden alır. Bu dönem, Amerika'da siyah topluluğun sosyal, ekonomik ve politik açıdan zorlayıcı bir süreç yaşadığı yıllardır. Rap, bu bağlamda doğarak, öncelikle sokak parti ve blok partilerinde, yerel şarkıcıların, daha çok ritm box ve turntable adı verilen teknolojik cihazlar üzerinde sözlerin ritmik bir şekilde ifade edilmesiyle ortaya çıktı. Rap müziği, başlangıcında alt sınıf müziği olarak kabul edilebilir. Sözleri, genellikle sanatçının kişisel deneyimlerini ve toplumsal eşitsizlikleri içerir, bu da müziği alt sınıfın ve dışlanmış grupların sesi haline getirir. Rap, özellikle siyahi gençler arasında, toplumsal sorunlara, ayrımcılığa ve ekonomik zorluklara karşı bir tepki olarak ortaya çıktı.

Rap müziği, isyan motiflerini barındıran bir sanat formu olarak da öne çıkar. Sanatçılar, şarkılarında sıkça politik eleştirilerde bulunur, toplumsal adaletsizliklere karşı duruşlarını net bir şekilde ifade eder. Bu, rap müziğinin sadece bir eğlence aracı olmanın ötesinde, aynı zamanda toplumsal bir manifestoya dönüşmesini sağlar. Rap, temsil ettiği kültürler ve gruplar üzerinden bir kimlik ifadesi sunar. Sanatçılar, genellikle kendi hayat hikâyelerini, çevrelerini ve toplumlarındaki zorlukları ifade ederler. Böylece rap müziği, dinleyiciye gerçek, acı dolu ve güçlü bir hikâye anlatma kapasitesiyle yüklü bir müzikal form haline gelir. Rap müziği doğduğu sokaklardan, zorlu koşullardan ve toplumsal eşitsizliklerden beslenerek, alt sınıfların sesi olmuş, isyanın ve direnişin bir ifadesi haline gelmiştir. Bu müzik türü, sadece bir müzikal form olmanın ötesinde, aynı zamanda bir kültür manifestosu ve toplumsal bir aynadır.

6.2. Benzerliklerin Derin Analizi

Rap ve arabesk müzik, farklı coğrafyalarda doğmuş olsalar da, benzer tematik unsurları barındıran ve ortak toplumsal meselelere değinen iki müzik türüdür. Her iki müzik türünde de sosyal adaletsizlik ve toplumsal meselelere tepki gösterildiği, aşk ve kayıp temalarının işlendiği, toplumsal kimlikler ve marjinalleşme konularının ele alındığı, anadilin gücünden yararlandığı ve sokak kültürünün motiflerinden beslendiği örneklerle rastlanılır. Bu analizde, rap ve arabesk müziğin ortak temalarını çözümleyerek, bu iki müzikal formun müşterek yönlerini ve toplumsal dokunun farklı kesimlerine hitap etme yeteneklerini anlamaya çalışacağız.

Hem rap hem de arabesk müziğin temelinde sosyal adaletsizliklere ve toplumsal sorunlara duyarlılık bulunmaktadır. Rap müziği, genellikle ırksal ayrımcılık, yoksulluk, suç, uyuşturucu ve sistematik eşitsizliklere karşı güçlü bir tepki sunar. Benzer şekilde, arabesk müzik de ekonomik zorluklar ve toplumsal dışlanma gibi konulara odaklanarak, dinleyici kitlesinin günlük yaşam mücadelelerine tercümanlık eder.

Rap ve arabesk müzik, aşkın karmaşıklığı ve kayıpların duygusal ağırlığı

gibi evrensel temaları ele alarak birbirine yaklaşır. Sanatçılar, şarkılarında romantik ilişkilerin zorluklarını, aşkın acı ve sevincini dile getirirler. Örneğin, rap sanatçısı Eminem'in eserleri, kişisel ilişki deneyimlerine dair samimi anlatıları içerirken, arabesk müzikte de Orhan Gencebay gibi sanatçılar, aşkın çeşitli yönlerini müzikleri aracılığıyla ifade ederler.

Hem rap hem de arabesk müzik, sanatçıların ve dinleyicilerin toplumsal kimlikleri ve marjinalleşme deneyimleri üzerine odaklanan temaları işler. Rap müziğin alt kültürleri, genellikle marjinalleşmiş topluluklardan gelir ve müziği, kendi toplumsal kimliklerini ve yaşadıkları zorlukları ifade etmek için bir araç olarak kullanırlar. Arabesk müziğin de benzer bir rolü vardır; özellikle göçmen kökenli ve alt sınıflardan gelen sanatçılar, müzik aracılığıyla toplumlarından geleneksel olarak dışlanmış olanları temsil eder.

Hem rap hem de arabesk müzik, anadilin gücünü vurgulama ve sokak kültüründen beslenme konusunda ortak bir noktada buluşur. Rap müziği genellikle sokak partilerinden, yerel alt kültürlerden ve şehir yaşamının gerçeklerinden ilham alır. Benzer şekilde, arabesk müzik de genellikle kent yaşamının alt sınıflarının günlük mücadelelerini ve kentsel dokunun çeşitli yönlerini yansıtan sözleriyle öne çıkar.

Rap ve arabesk müziğin sanatçıları, otantik kimliklerini ve gerçek yaşam deneyimlerini müziğe entegre etme konusunda benzer bir anlayışa sahiptir. Sanatçılar, genellikle kendi hayat hikâyelerini ve toplumlarını dürüstçe yansıtarak dinleyicileriyle derin bir bağ kurarlar. Bu, her iki müzik türünün de otantik ve içten bir ifade biçimi sunma amacını taşıdığını gösterir.

Rap ve arabesk müzik, kültürlerinden kaynaklanan farklılıklarına rağmen, tematik benzerlikler, toplumsal rol ve etkileşim, anadilin gücü ve sanatçıların otantikliği gibi önemli ortak özellikleri paylaşır. Her iki tür de dinleyicilerine müziğin ötesinde bir hikâye anlatma ve toplumsal sorunlara duyarlı bir şekilde yaklaşma imkânı sunarak, müziğin gücünü toplumsal değişim ve anlayışın bir aracı olarak kullanır.

6.3. Türkiye'de 2000'li Yıllardan Günümüze Rap Müziğinin Evrimi

Türkiye'de 2000'li yılların başlarından itibaren rap müziği, müzik sahnesinde önemli bir evrim geçirmiş, geleneksel müzik türleri arasında öne çıkarak dinleyici kitlesini genişletmiştir. Bu dönemde rap müziğin, özellikle arabesk müzikle olan ilişkisi, Türkiye'nin müzikal peyzajında çeşitli etkileşimlere yol açmıştır. 2000'li yılların başında Türkiye'de rap müziğinin yükselişi, özellikle genç dinleyiciler arasında büyük bir ilgi uyandırdı. Sanatçılar, sokak kültüründen ve toplumsal meselelerden esinlenerek müziklerini oluşturdu. Rap; isyan, aşk, ayrılık gibi temaları ele alarak gençlerin duygusal ve toplumsal deneyimlerine tercüman oldu. Rap müziği ile arabesk

müzik arasında 2000’li yıllarda belirgin tematik benzerlikler ortaya çıktı. Her iki müzik türü de aşkın karmaşıklığından, toplumsal adaletsizliklere, ekonomik zorluklardan ayrılığa kadar geniş bir duygusal ve tematik yelpazeyi kucakladı. Rap müziği, özellikle gençler arasında isyanın ve bireysel özgürlüğün bir ifadesi olarak kabul edilirken, arabesk müzik de alt sınıfların yaşadığı zorlukları ve toplumsal dışlanmayı ifade etme amacıyla güçlü bir şekilde varlığını sürdürdü.

2000’li yılların ortalarında Türkiye’de rap müziğinin gelişimi, arabesk müziğiyle çeşitli iş birliklerini beraberinde getirdi. Arabesk rap olarak adlandırılan bu akım, arabesk müziğin duygusal derinliğini rap’in sert ifade biçimiyle birleştirerek dinleyici kitlesini genişletti. Sanatçılar, arabesk müziğin köklerine saygı gösterirken, rap’in enerjisini ve hızını da müziklerine entegre ettiler. 2000’li yılların sonlarına doğru sosyal medyanın kullanıcı ağını genişletmesi, bağımsız rap sanatçıları için yeni bir platform oluşturdu. Bu dönemde, genç sanatçılar kendi müziklerini üretebilme ve yayınlayabilme imkânına sahip oldular. Arabesk müziğin etkisiyle, bu bağımsız sanatçılar kendi özgün tarzlarını geliştirdi ve dinleyici kitlesini çeşitlendirdi. Rap müziği, sanatçıların anadilini güçlü bir şekilde kullanma ve duygusal derinlik yaratma konusundaki başarısıyla dikkat çekti. Arabesk müziğin duygusal yoğunluğuyla paralellik gösteren rap, Türkçe sözlerin gücünü vurgulayarak, dinleyiciyle güçlü bir bağ kurdu. 2000’li yıllardan itibaren Türkiye’de rap müziğinin yükselişi, arabesk müzikle olan ilişkisiyle çeşitli etkileşimlere neden oldu. Her iki müzik türü de duygusal zenginlikleri, tematik benzerlikleri ve geniş bir dinleyici kitlesini etkileme gücüyle Türkiye’nin müzik sahnesinde önemli bir rol oynamıştır.

6.4. Türkiye’de Gençlerin Arabesk Müzikten Rap Müziğe Yolculuğu

Türkiye’de müzik tercihleri, zaman içinde önemli değişimlere uğramıştır. Özellikle gençler arasında popüler olan müzik türleri, sosyal, kültürel ve ekonomik faktörlerle şekillenir. Geçmiş nesillerin genellikle arabesk müziği tercih ettiği bir dönemde, günümüz gençliği kendine özgü bir ifade biçimi olarak rap müziğe yönelmiştir. Bu değişim, gençlerin müzikal tercihlerini, toplumsal dinamiklerin ve bireysel ifade arayışlarının bir yansıması olarak anlamamıza olanak tanır.

Gençlik, bireysel kimliklerini bulma ve ifade etme sürecinde önemli bir evrede bulunur. Rap müziği, bu süreçte gençlere güçlü bir ses ve anlam katma potansiyeli sunar. Sözlerin doğrudan ve çoğu zaman sosyal konulara odaklanması, gençlerin toplumsal meselelere karşı duyarlılığını yansıtır. Arabesk müzik, önceki nesiller için duygusal bir kaçış ve kimlik bulma aracı olarak kabul edilmiş olsa da, rap müziği gençler için daha şehinsel, sokak kültürüne yakın bir ifade biçimi sunar.

Sosyal medyanın yaygınlaşması, gençlerin müzik tercihlerini etkilemede katalizör rolü oynar. Rap müziği, dijital platformlarda kolayca erişilebilir olması sayesinde gençler arasında hızla yayılmıştır. Sanatçılar, dijital platformlar ve sosyal medya ile müziklerini bağımsız bir şekilde yayınlatabilir ve geniş bir dinleyici kitlesiyle iletişim kurabilir. Bu da gençlerin müziği daha demokratik bir şekilde keşfetmelerine olanak tanır. Günümüzde, gençlerin arabesk müziğin genellikle kırsal yaşam ve geleneksel değerlerle özdeşleştiği bir dönemde, rap müzik şehir kültürünü ve modern yaşamın getirdiği dinamikleri yansıtarak gençleri etkiler. Şehirli gençler, kendilerini daha çok rap müziği ile ifade edebildiklerini düşünürler. Şehir hayatının getirdiği sorunlar, sosyal meselelere duyarlılık ve bireysel özgürlük arayışları, rap müziğin genç kitleye hitap etmesinde etkili olan faktörler arasında yer alır.

Arabesk müziğin genellikle belirli bir tını ve temayla özdeşleştiği bir dönemde, rap müziği gençlere çeşitli müzikal ifade biçimleri sunar. Rap, farklı alt türleri ve çeşitli üslupları içerir, bu da gençlerin müziği kişisel tercihlerine daha uygun hale getirir. Her bir rap sanatçısı, kendi benzersiz tarzını oluşturarak gençlerin çeşitli müzikal ufuklara açılmasını sağlar. Gençlerin müzik tercihlerindeki bu değişim, toplumsal dinamiklerin ve normların evrimini yansıtır. Arabesk müziği tercih eden önceki nesiller, gençlere kendi ifade biçimlerini ve müzikal kimliklerini özgürce bulma imkânı tanımıştır. Bu da gençlerin müzikal tercihlerinde bir çeşitlenmeye ve özgünlüğe yol açmıştır.

Türkiye’de rap müziğin genç kitleye hitap etmesi, bireysel ifade arayışları, sosyal medyanın etkisi, şehir kültürü ve değişen toplumsal dinamikler gibi faktörlerin etkileşimiyle şekillenmiştir. Gençler, kendi kimliklerini bulma ve ifade etme süreçlerinde rap müziğin sunduğu özgürlük ve çeşitlilikten etkilenmişlerdir.

Sonuç

Türkiye’nin müzik sahnesi, geçmişten günümüze büyük bir evrim geçirmiş, farklı türlerin ortaya çıkmasına ve popülerleşmesine tanıklık etmiştir. Popüler kültür ürünü olarak ortaya çıkan arabesk müzik, bir diğer popüler kültür unsuru olan sinema sektörünü de etkisi altına almış, arabesk filmlerin de doğuşuna vesile olmuştur. Türkiye’nin müzik sahnesinde geçmişten günümüze geçirilen bu evrimin önemli bir bileşeni, arabesk ve rap müziği arasındaki çeşitli etkileşimlerdir.

Türkiye’nin müzikal evriminde, arabesk ve rap müziği arasında belirgin tematik benzerliklerin ortaya çıkması dikkat çekicidir. Her iki tür de toplumsal meselelere, bireysel duygulara ve yaşamın zorluklarına odaklanarak dinleyicilerle güçlü bir bağ kurar. 1970’lerde arabesk müziğin toplumsal eleştirisi ve 2000’li yıllardan itibaren rap müziğin yaygınlaşması, her iki türün

de duygusal derinlikte ve toplumsal eleştiride etkili olduğunu göstermektedir. Her iki tür de bir isyan kökenli olarak ortaya çıkar ve her iki tür de zaman içinde benzer şekilde evrilerek aşk, dışlanmışlık, yoksulluk, yalnızlık, anlaşılmamak gibi sosyal konuları işler.

Çalışmamızda incelenen dönemlerde arabesk ve rap müziğinin sanatçıları, toplumlarını temsil etme ve müzikleri aracılığıyla toplumsal mesajlar iletmekte önemli bir rol oynadılar. Özellikle 1980’lerde devlet politikalarının etkisi altında kalan arabesk müziği, sanatçılar açısından sınırlamalar getirse de, 2000’li yıllarda rap müziği bağımsız sanatçılar ve bağımsız dijital mecralar aracılığıyla daha özgür bir platform buldu. Sanatçılar, kendi toplumlarının sorunlarına duyarlı bir şekilde yaklaşarak, müziğiyle sosyal değişime katkıda bulundular.

Arabesk müziğin sinema sektörünü etkisi altına alması toplumda bulunduğu karşılıktan kaynaklanıyordu. 2000’li yıllara gelindiğinde birçok dizi, film ve reklam filmlerinde de rap müziğinin kullanıldığı yapımlara rastlanmaktadır. Arabesk müzikte de, rap müzikte de popüler kültürün derin izlerini görmek her bakımdan mümkün olmaktadır.

Arabesk sanatçıları kâh şan ve şöhrete kavuşma amacıyla reklam edilmek için, kâh şan ve şöhrete kavuştuktan sonra halk tarafından ‘baba, kral, imparator’ ya da ‘acıların kadını, acıların çocuğu, sokakların sesi,’ gibi mahlas ya da unvanlarla isimlerini pekiştirme yoluna gitmişlerdir. Birçok sanatçı, isimlerinin reklam potansiyeli elde etmesi amacıyla isim ya da soy isimlerinde değişikliğe gitmiştir. Ses sanatçısı olmalarıyla soy isimlerinde ‘şenses, tatlıses, gürses’ ifadelerinin bulunması tesadüf olmasa gerektir. Rap müziği icra eden sanatçıların da kendi isimlerini kullanmaktan ziyade halka akılda kalacak bir mahlas ile kendilerini tanıtmaları söz konusudur. Gerçek adlarını kullanmaktan ziyade, her platformda ve hayranlarının çoğunluğu tarafından soyut anlamları bulunan mahlaslar ile bilinmekte olan birçok rap sanatçısı vardır ve sanatçıların çıkardığı tüm şarkılar ve albümler bu mahlaslar ile yayınlanmaktadır. Görüldüğü üzere popüler kültür ürünü olan rap müzik de piyasa kaygısından olsa gerek, sanatçı isimlerinin olduğundan farklı olarak bilinmesi yolunu tercih etmiştir.

Türkiye’nin müzikal evriminde görülen bir diğer önemli nokta, müziğin toplumsal ve kültürel temsilindeki değişimdir. Arabesk müziğin, 1980’lerde devlet politikalarıyla sınırlanmış olmasına rağmen, Türk sinemasındaki etkisi ve devletin müzik politikaları ile nasıl başa çıktığı konusu, müziğin siyasi ve kültürel bağlamda nasıl evirildiğini anlamamıza yardımcı olur. Rap müziğinin ise bağımsız sanatçılar aracılığıyla genç kuşaklara ulaşması, Türkiye’nin kültürel çeşitliliğinin müziğe yansımada bir değişimi simgeler. Türkiye’de gençlerin müzikal tercihleri, zaman içinde önemli bir değişime uğramıştır. Önceki nesillerin daha çok arabesk müziği tercih ettiği bir dönemde,

günümüz gençliği kendine özgü bir ifade biçimi olarak rap müziği ile özdeşleşmektedir. Bu değişim, gençlerin bireysel ifade arayışları, sosyal medyanın etkisi, şehir kültürü ve toplumsal normlardaki evrimle birlikte değerlendirilmelidir.

Arabesk ve rap müziği, Türkiye'nin müzikal evriminde belirgin bir rol oynamış ve toplumsal değişimin birer yansıması haline gelmiştir. Her iki müzik türü de sadece melodik özellikleri değil, aynı zamanda içerdikleri sözler ve temalar aracılığıyla toplumsal bir ayna olmuştur. Müzik, duygusal derinlikleri ve toplumsal eleştirileriyle dinleyicileri etkileyerek Türkiye'nin müzikal peyzajını zenginleştirmiştir. Günümüzde geldiğimiz noktada arabesk müziğin 1970-1980'lerdeki fırtınası dinmiştir ve hala bir rüzgâr olarak esmeye devam etmektedir. Ama giderek güçlenen yeni bir rüzgâr daha esmeye başlamıştır ki bu da rap müziktir. Arabesk müzik rüzgârını da beraberine alan ve birçok yönden o rüzgâr ile daha da bütünleşen rap müzik rüzgârı, bir zamanların arabesk fırtınasının yerini almış görünüyor.

Kaynakça

DEMİRKAN, Gökçe Kaan, '90'lı Yıllar Sonrası Bir Popüler Kültür Ürünü Olarak Arabesk Müziğin Değişimi Dönüşümü', Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2014.

ETHEMOĞLU, Ayşenur. 'TR/ Türk Sineması'nda Arabesk Filmler Kuşağı: Nedir Bu Arabesk? Doğuşu ve Serüveni', (<https://medium.com/@aysenur.ethemoglu/t%C3%BCrk-sinemas%C4%B1nda-arabesk-filmler-ku%C5%9Fa%C4%9F%C4%B1-arabesk-do%C4%9Fu%C5%9Fu-ve-ser%C3%BCveni-f281fba48d5>), E.T: 17.12.2023.

FİNDLEY, Carter V., 'Modern Türkiye Tarihi', Çev: Güneş Ayas, Timaş Yayınları, İstanbul 2017.

GİDDENS, Anthony, 'Modernliğin Sonuçları', Çev: Ersin Kuşdil, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1998.

GÜNGÖR, Nazife, 'Sosyokültürel Açından Arabesk Müzik', Bilgi Yayınevi, İstanbul 1990.

KARŞICI, Gülay, 'Müzik Türlerine İdeolojik Yaklaşım: 1970-1990 Yılları Arasındaki TRT Sansürü', *Folklor/Edebiyat Dergisi*, Cilt 16, ss. 61-172.

ÖZBEK, Meral, 'Popüler Kültür ve Orhan Gencebay Arabeski', Birinci Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 1991.

ÖZBUDUN, Sibel, 'Sınıf, Kültür, Kimlik Yazıları', Ütopya Yayınları, Ankara 2010, s. 69.

ÖZER, Nuri Paşa, 'Arabesk Kültürü Özelinde Orhan Gencebay'ın Rol Aldığı Rexona Reklamlarının İncelenmesi', *Kritik İletişim Çalışmaları Dergisi*,

2020, Cilt 2, ss. 1-3.

STOKES, Martin, 'Türkiye'de Arabesk Olayı', Çev. H. Eryılmaz, İletişim Yayıncılık, İstanbul 1998.

 KAMU YÖNETİMİ ENSTİTÜSÜ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ	
Makale Bilgileri:	
Geliş Tarihi:	09.05.2024
Kabul Tarihi:	25.06.2024
Yayın Tarihi:	30.06.2024
Değerlendirme:	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan:	* Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması:	Yapıldı / intihal.net
Etik Bildirim:	turkarsosyalbilimlerdersisi@gmail.com
Etik Kurul Kararı:	Etik Kurul Kararından muafır.
Katılımcı Rızası:	Katılımcı yoktur.
Mali Destek:	Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.
Çıkar Çatışması:	Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.
Telif Hakları & Lisans:	Çalışmada kullanılan görsellerle ilgili telif hakkı sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır. Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.
Article Information:	
Date of Submission:	09.05.2024
Date of Acceptance:	25.06.2024
Date of Publication:	30.06.2024
Peer-Review:	Double anonymized - Two External
Ethical Statement:	* It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Plagiarism Checks:	Yes / intihal.net etc.
Complaints:	turkarsosyalbilimlerdersisi@gmail.com
Ethics Committee Approval:	It is exempt from the Ethics Committee Approval
Informed Consent:	No participants.
Financial Support:	The study received no financial support from any institution or project.
Conflict of Interest:	No conflict of interest.
Copyrights & Licence:	The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images and photos used in the study. Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.